

УДК 34:336.719.2(477)

Віктор Тімашов,*докт. юрид. наук, доцент кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права**Київського національного торговельно-економічного університету***Олена Севастьяненко,***старший викладач кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права**Київського національного торговельно-економічного університету*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ

Стаття присвячена аналізу нормативно-правових аспектів взаємодії органів державної влади з банками у сфері організаційної та документальної діяльності щодо отримання банківської таємниці, а також формулюванню висновків і пропозицій, спрямованих на вдосконалення чинного законодавства в зазначеному напрямі.

Ключові слова: банк, банківська таємниця, органи державної влади, нормативно-правове забезпечення, банківські рахунки, рішення суду, вимога на отримання інформації.

Постановка проблеми. Останнім часом ми багато чули про таке поняття, як банківська таємниця. І хоча дискусії із цього приводу ведуться вже давно, особливо вони активізувалися в часи світової фінансової кризи, у часи, коли уряди багатьох країн стикнулися з хронічною нестачею фінансових ресурсів, недоотриманням коштів до бюджету тощо. Тому питання про зняття банківської таємниці було поставлено дуже жорстко. Адже це дало б змогу вилучити кошти, що недоплачені до бюджету, приховані в різних банках світу. А обсяги ухилень від оподаткування й ховання за ширмою банківської таємниці значні. Наприклад, Франція у 2009 році отримала у Швейцарії дані про 3000 осіб, які недоплатили до казни близько 3 млрд. євро, а США, за найменшими підрахунками, оцінила суми, недоплачені клієнтами швейцарських банків – громадянами США, у 20 млрд. дол.

Україні в списку країн, що бажають отримати дані про рахунки своїх громадян від банків Швейцарії, Люксембургу, Австрії, поки що немає. І це не дивно, адже спочатку необхідно навести порядок у власному «королівстві» [9].

Мета статті – проаналізувати нормативно-правові аспекти взаємодії органів державної влади з банками у сфері організаційної та документальної діяльності щодо отримання банківської таємниці, а також сформулювати висновки і пропозиції, спрямовані на вдосконалення чинного законодавства в зазначеному напрямі.

Виклад основного матеріалу. Банківська система в будь-якій країні є важливим складником економіки, має значний вплив на діяльність і розвиток суспільства. З метою забезпечення стабільного й ефективного функціонування цієї системи держава створює умови та надає гарантії зайняття банківською діяльністю, головною з яких є банківська таємниця.

У зв'язку з цим правовий інститут банківської таємниці є обов'язковим атрибутом правової системи держави, зміст якої зумовлюється особливостями економіко-правової доктрини й формування нормативної бази.

Сьогодні правовий режим банківської таємниці в Україні визначається Цивільним кодексом України, а також Законом України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. З огляду на те що банківська таємниця є різновидом комерційної таємниці, вона регулюється Законом України «Про інформацію», статтями Господарського кодексу України тощо. Також необхідно згадати про Постанови Кабінету Міністрів України «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» від 9 серпня 1993 р. № 611, «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», Постанову Правління Національного банку України «Про затвердження Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці». Саме цей нормативно-правовий акт найбільш повно і ґрунтовно ввібрав значиму інформацію, пов'язану з банківською таємницею.

Загалом це поняття найбільш повно розкривається в главі 10 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. № 2121-III. Зокрема, відповідно до ст. 60, банківською таємницею є інформація щодо діяльності й фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку в процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин із ним чи третім особам під час надання послуг банку й розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту [1].

Проте застосування норм про банківську таємницю пов'язане передусім із труднощами визначення цього поняття та нечіткою правовою регламентацією.

Під час визначення банківської таємниці варто виходити з такого:

1) банки прагнуть приховати відомості про свої операції з метою одержання високих прибутків;

2) установи банків зберігають у таємниці відомості про клієнтів і про операції банків, а працівники банківських установ в інтересах клієнтів не мають права розголошувати відомості про стан їхніх рахунків і здійснюваних ними операцій тощо. Під банківською таємницею мають на увазі відомості, пов'язані з інформацією щодо діяльності й фінансового становища клієнта, яка стала відомою банку в процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним або третім особам під час надання послуг банку й розголошення якої може заподіяти матеріальної чи моральної шкоди клієнту.

У частині 2 ст. 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність» подається перелік відомостей, які становлять банківську таємницю, а саме:

1) відомості про банківські рахунки клієнтів, у тому числі кореспондентські рахунки банків у Національному банку України;

2) операції, які проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди;

3) фінансово-економічний стан клієнтів;

4) системи охорони банку та клієнтів;

5) інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи-клієнта, її керівників, напрями діяльності;

6) відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація;

7) інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню;

8) коди, які використовуються банками для захисту інформації.

Інформація про банки чи клієнтів, що збирається під час проведення банківського нагляду, становить банківську таємницю.

Банки зобов'язані забезпечити збереження банківської таємниці шляхом:

1) обмеження кола осіб, які мають доступ до інформації, що становить банківську таємницю;

2) організації спеціального діловодства з документами, що містять банківську таємницю;

3) застосування технічних засобів для запобігання несанкціонованому доступу до електронних та інших носіїв інформації;

4) застосування застережень щодо збереження банківської таємниці й відповідальності за її розголошення в договорах та угодах між банком і клієнтом [6].

Службовці банку під час вступу на посаду підписують зобов'язання щодо збереження банківської таємниці. Керівники та службовці банків зобов'язані не розголошувати й не використовувати з вигодою для себе чи третіх осіб конфіденційну інформацію, яка стала відома їм під час виконання своїх службових обов'язків.

Приватні особи та організації, які під час виконання своїх функцій або надання послуг банку безпосередньо чи опосередковано отримали конфіденційну інформацію, зобов'язані не розголошувати цю інформацію й не використовувати її на свою користь чи на користь третіх осіб.

У разі заподіяння банку чи його клієнту збитків шляхом витоку інформації про банки та їхніх клієнтів з органів, які уповноважені здійснювати банківський нагляд, збитки відшкодовуються винними органами.

Інформація щодо юридичних і фізичних осіб, яка містить банківську таємницю, розкривається банками:

1) на письмовий запит або з письмового дозволу власника такої інформації;

2) на письмову вимогу суду або за рішенням суду;

3) органам прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Антимонопольного комітету України на їхню письмову вимогу стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи-суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу;

4) органам Фіскальної служби України на їхню письмову вимогу з питань оподаткування або валютного контролю стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи-суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу;

5) центральному органу виконавчої влади зі спеціальним статусом з питань фінансового моніторингу на його запит щодо

фінансових операцій, пов'язаних із фінансовими операціями, що стали об'єктом фінансового моніторингу (аналізу) згідно із законодавством щодо запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, а також учасників зазначених операцій;

б) органам державної виконавчої служби на їхню письмову вимогу з питань виконання рішень судів і рішень, що підлягають примусовому виконанню, відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» (№ 606-14), стосовно стану рахунків конкретної юридичної особи або фізичної особи, фізичної особи-суб'єкта підприємницької діяльності.

Вимога відповідного державного органу на отримання інформації, яка містить банківську таємницю, повинна:

1) бути викладена на бланку державного органу встановленої форми;

2) бути надана за підписом керівника державного органу (чи його заступника), скріпленого гербовою печаткою;

3) містити передбачені цим Законом підстави для отримання цієї інформації;

4) містити посилання на норми закону, відповідно до яких державний орган має право на отримання такої інформації [9].

Довідки по рахунках (вкладах) у разі смерті їх власників надаються банком особам, зазначеним власником рахунку (вкладу) в заповідальному розпорядженні банку, державним нотаріальним конторам або приватним нотаріусам, іноземним консульським установам у справах спадщини за рахунками (вкладами) померлих власників рахунків (вкладів).

Банку забороняється надавати інформацію про клієнтів іншого банку, навіть якщо їхні імена зазначені в документах, угодах та операціях клієнта.

Банк має право надавати інформацію, що становить банківську таємницю, іншим банкам і Національному банку України в обсягах, необхідних у разі надання кредитів, банківських гарантій.

Банк має право розкривати інформацію, що містить банківську таємницю, особі (в тому числі тій, яка уповноважена діяти від імені держави), на користь якої відчужуються активи та зобов'язання банку під час виконання заходів, передбачених програмою фінансового оздоровлення банку, або під час здійснення процедури ліквідації.

Національний банк України (тимчасовий адміністратор) має право надавати Міністерству фінансів України інформацію, яка містить банківську таємницю, щодо банків, участь у капіталізації яких бере держава.

Обмеження стосовно отримання інформації, що містить банківську таємницю, передбачені цією статтею, не поширюються на службовців Національного банку України або уповноважених ними осіб, які в межах повноважень, наданих Законом України «Про Національний банк України», здійснюють функції банківського нагляду або валютного контролю.

Національний банк України, відповідно до міжнародного договору України або за принципом взаємності, має право надавати інформацію, отриману під час здійснення нагляду за діяльністю банків, органу банківського нагляду іншої держави, а також отримувати від органу банківського нагляду іншої держави таку інформацію. Надана (отримана) інформація може бути використана виключно з метою банківського нагляду або запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, чи фінансуванню тероризму [2].

Більш детально ці положення розкриваються у вищезгаданій Постанові Національного банку України.

Відповідними статтями Кримінального кодексу, Цивільного кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлюються обсяги відповідальності за порушення банківської таємниці.

Здавалось би, нормативно-правова база у сфері банківської таємниці створена, все працює, проблем немає.

Проте час не стоїть на місці. Останнім часом прийнято низку нормативно-правових актів, які прямо й опосередковано впливають на поняття банківської таємниці.

Наприклад, Закон України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 р. № 2297-VI передбачає право державних органів влади на безперешкодний і безкоштовний доступ до персональних даних. А уповноважений державний орган з питань захисту персональних даних отримав право доступу до інформації, яка пов'язана з обробкою даних, що створює загрозу розголошення банківської таємниці [3].

Тому неоднозначні формулювання закону створюють певні труднощі для застосування норм цього Закону банками. Водночас відповідних підзаконних нормативних актів не створено. Отже, наявні протиріччя між нормами Закону України «Про банки і банківську діяльність» і Закону України «Про захист персональних даних».

Інший приклад. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 28 листопада 2002 р. № 249-IV зі змінами

від 20 серпня 2010 р. Відповідно до внесених змін, відбулися зміни у правилах зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці.

Згідно зі ст. 6 цього Закону, суб'єкти первинного фінансового моніторингу (в тому числі банки) зобов'язані за вимогою Держфінмоніторингу надавати дані, додаткову інформацію щодо фінансових операцій, що стали об'єктом фінансового моніторингу, у тому числі інформацію, що являє собою комерційну або банківську таємницю. При цьому стаття 12 Закону стверджує, що надання такої інформації Держфінмоніторингу не є порушенням професійної таємниці, таємниці страхування, банківської чи комерційної.

Також у ньому передбачається, що банки повинні розкривати дані банківської таємниці не тільки для державних нотаріусів, а й для приватних. Така ситуація може виникнути в разі смерті власника рахунку, тоді розкривається інформація про наявність рахунку, кількість коштів на ньому. Так, це нововведення стало необхідним ще з липня 2009 р., коли Мініюст дозволив приватним нотаріусам вести справи, пов'язані з оформленням спадку [4].

Урегулювання питання розкриття банківської таємниці для приватних нотаріусів, безперечно, плюс. Але, відповідно до п. 4 цього Закону, Національний банк України взяв на себе обов'язок протягом трьох місяців привести свої нормативно-правові акти у відповідність. Закон набув чинності 20 серпня минулого року. А віз і нині там.

Ще одним прикладом є багатостраждальний Податковий кодекс України, що набув чинності 1 листопада 2011 р. Згідно з пп. 20.1.3 ст. 20, тепер значно спрощується процедура відкриття банківського рахунку та моніторинг руху коштів на ньому. Нині податкова може зобов'язати фінустанову, в цьому випадку банк, розкрити дані про рахунок за наявності лише сумнівів у легальності коштів на ньому. Безумовно, це знову ж таки плюс. Але що робити з усією нормативно-правовою базою, де чітко вказані порядок надання такої інформації? А приводити її в порядок ніхто не поспішає. От і маємо низку рішень, що суперечать один одному. Більше того, банківська таємниця є основою фінансово-господарської діяльності, а такі протилежні рішення в черговий раз свідчать про вибірковість українського законодавства [7].

Крім цього, плутанини додали нещодавно прийнятий Закон України «Про доступ до публічної інформації» та Законопроект № 0884, який викликав значний резонанс у банківському світі. Вони також мають опо-

середкований стосунок до банківської та комерційної таємниці, як мінімум, не вносять ясності. Зокрема, передбачається, що Національний банк зможе в будь-який момент перевірити будь-яку звітність власників, афілійованих і так чи інакше пов'язаних із банком осіб. Хоча є й позитив. Тепер інформація про проблемних кредиторів банку перестала бути банківською таємницею.

Висновки. Отже, українському законодавству ще далеко до гармонії. А час вимагає змін, причому змін на системному рівні, змін, спрямованих на розвиток країни, обдуманих і передбачуваних, саме того, чого ми зараз не спостерігаємо, лише окремі спроби. Крім цього, це створило б умови для збільшення доходів бюджету, адже інші країни це зробили. Кілька цифр. У 2010 р. Німеччині вдалося отримати дані про своїх громадян-клієнтів одного з банків Ліхтенштейну. Ця інформація дала змогу отримати до бюджету вже 500 млн. євро, а очікувана сума – 1,5 млрд. євро.

США свого часу після отримання даних про рахунки у швейцарському банку UBS своїх громадян оголосила податкову амністію. Покаялося 14,7 тис. чол. Це принесло до казни, за оцінками експертів, більше ніж 20 млрд. дол. Погодьтеся, непогані суми, зовсім не зайві для багатостраждальної української економіки.

Список використаних джерел:

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III.
2. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV.
3. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI.
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: Закон України від 28.11.2002 № 249-IV.
5. Андриевская И.С. Прозрачность банковской системы и конкуренция: межстрановой анализ. Вопросы экономики. 2014. № 9. С. 96–112.
6. Вакал А.С. Правовий режим регулювання інституту банківської таємниці в Україні та напрями його вдосконалення. Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи Національного банку України: збірник наукових праць. Суми. URL: <http://bulletin.uabs.edu.ua/store/jur/2011/90e1d54b4fab1c31c6d0e594d8bb1464.pdf>.
7. Дудинець Л.А. Аналіз стану динаміки проблемних активів банківської системи України. Регіональна економіка. 2013. № 4. С. 130–141.
8. Ємельянов С.Л. Проблемні аспекти організаційно-правового захисту банківської таємниці в Україні. Право і безпека. 2011. С. 195–198.

9. Risk Management. Законодательные регулирование института банковской тайны в ЕС и ряде других европейских стран. Taurus group. Taurus Ltd. 2015. URL: <https://cyberleninka.ru/>

article/n/bankovskaya-tayna-v-stranah-es-i-adaptatsiya-natsionalnogo-zakonodatelstva-v-kontekste-informatsionnogo-prava.

Статья посвящена анализу нормативно-правовых аспектов взаимодействия органов государственной власти с банками в сфере организационной и документальной деятельности по получению банковской тайны, а также формулировке выводов и предложений, направленных на совершенствование действующего законодательства в указанном направлении.

Ключевые слова: банк, банковская тайна, органы государственной власти, нормативно-правовое обеспечение, банковские счета, решение суда, требование на получение информации.

The article is devoted to the analysis of regulatory and legal aspects of the interaction of public authorities with banks in the field of organizational and documentary activities to obtain banking secrecy, as well as the formulation of conclusions and proposals aimed at improving the current legislation in this direction.

Key words: bank, bank secrecy, public authorities, regulatory support, bank accounts, court decision, requirement to obtain information.

